

Prensa i impremta a Barcelona (1652-1714): l'estamper Rafael Figueró*

XEVI CAMPRUBÍ

S'acosta el capvespre a la redacció d'un dels principals diaris de Barcelona. El responsable de la secció de «Món» repassa pausadament les informacions que al llarg de la tarda ha anat enviant una agència de notícies francesa. De sobte, una informació de darrera hora el desvetlla: un enfrontament armat entre l'exèrcit governamental i una milícia rebel ha causat un miler de morts en un país africà. El cap de secció decideix que aquella informació servirà per omplir la columna que falta en una de les pàgines i, tot seguit, ho encomana a un dels redactors. Falta poc per al tancament de l'edició i el redactor, que té ganes de plegar, s'asseu davant l'ordinador i reescriu, traduint-lo, el text facilitat per l'agència. Feta la feina, no firma amb el nom, sinó que utilitza la fórmula «redacció». Unes quantes hores després les pàgines d'aquella edició seran enviades a la impremta i l'endemà a primera hora del matí, el diari, amb la notícia procedent de l'Àfrica inclosa, es vendrà amb tota normalitat als quioscs de la ciutat. D'aquesta feina, al segle XXI, se'n diu periodisme.

* Treball de final del Màster en Estudis Històrics de la Universitat de Barcelona, defensat davant el tribunal integrat pels Drs. Xavier Gil, Jaume Dantí i Agustí Alcoberro, el qual n'és el director, al juliol del 2010, i que ha obtingut la qualificació d'Excel·lent-10, amb Matrícula d'Honor.

Pedralbes, 30 (2010), 325-331, ISSN: 0211-9587

Pels volts del mes d'octubre del 1683 arribava a mans d'un impressor de Barcelona la carta que un català que vivia a Roma havia enviat al seu germà per informar-lo de l'alliberament de la ciutat de Viena del setge de l'exèrcit turc. La notícia de la batalla de Kahlenberg, que tingué lloc el 12 de setembre d'aquell any, fou publicada a Barcelona en un full de quatre pàgines amb el títol *Copia de una carta y relación verdadera escrita por un cavallero catalán residente en Roma a un hermano suyo que vive en esta ciudad de Barcelona en la qual le da razón de la batalla y gloriosa vitoria que han tenido las armas católicas contra el turco sobre la ciudad de Viena*. Poc després de l'arribada d'aquella carta, aquest full imprès es venia pels carrers de Barcelona amb tota normalitat, de manera que persones de tota condició, al segle XVII, estaven perfectament al corrent del que passava en un lloc tan allunyat com podia ser la capital de l'Imperi austríac. D'això, se'n diu, o se n'hauria de dir, periodisme.

L'objectiu del treball de recerca del Màster en Estudis Històrics de la Universitat de Barcelona ha estat, així, doncs, mostrar que a la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII existia a Barcelona una estructura capaç de posar a l'abast de la gent informació procedent no sols de l'entorn més proper, sinó també de punts allunyats de l'estranger i de fer-ho, a més, amb una relativa rapidesa, tenint en compte les possibilitats que oferien els mitjans de transport i les vies de comunicació de l'època. El que avui en dia coneixem com a premsa de masses, de fet, no és un producte nascut amb posterioritat a la Revolució Industrial, sinó que la difusió de notícies impreses a un públic nombrós i heterogeni ja existia en l'època moderna.

El projecte de realitzar el treball de recerca —i la posterior tesi doctoral— sobre la premsa i la impremta barcelonina del període de 1652 a 1714 —és a dir, entre les guerres dels Segadors i de Successió— va sorgir arran de l'elaboració del treball de curs d'una assignatura d'aquest màster impartida pel professor Agustí Alcoberro. La idea proposada en aquell moment fou la realització d'un estudi del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, una publicació impresa per Rafael Figueró durant el setge de 1713-1714 que es convertí en l'òrgan propagandístic de la resistència catalana davant l'envestida de l'exèrcit borbònic. Un facsímil

amb els 42 exemplars d'aquest diari fou publicat l'any 2009 per l'editorial 314, amb una edició a cura de Mireia Campabadal i un estudi introductori realitzat per Agustí Alcoberro i Xevi Camprubí.

Per acomplir l'objectiu del treball de recerca hem cregut convenient abordar el fenomen de la circulació de notícies des de tres nivells: el de la producció, el del producte i, finalment, el més complex de tots, el de la difusió. Som del parer que un estudi sobre la història de la premsa ha de ser tractat des d'una perspectiva pluridisciplinària i integral, analitzant a fons els factors polítics, econòmics i socials que van condicionar tant la producció de notícies com el seu consum.

D'aquesta manera, els passos realitzats han estat, en primer lloc, l'estudi del funcionament de la indústria editorial i de la pràctica de l'ofici d'impressor, prenent com a objecte principal el cas de Rafael Figueró, sens dubte el més important dels impressors del període estudiat i, en qualsevol cas, el més prolífic —que no l'únic— pel que fa a la publicació de notícies. A continuació, ens vam proposar abordar la descripció, la classificació i l'anàlisi del màxim nombre possible de fulls informatius sortits del taller d'aquest impressor que s'han conservat fins avui en dia. Finalment, el tercer dels passos ha estat el d'intentar determinar qui i quants eren els consumidors d'aquestes notícies.

El desenvolupament de la indústria editorial catalana durant l'època moderna, des de la seva introducció en el darrer quart del segle xv fins a final del segle xviii, ha estat objecte d'estudi de diversos historiadors. Aquest treball de recerca, en aquest sentit, ha volgut seguir les passes iniciades per Jordi Rubió i Balaguer i Josep Maria Madurell, dels quals ens considerem deutors. Un camí que, en temps més recent, han continuat, entre altres, les tesis doctorals de Manuel Peña, sobre el món del llibre al segle xvi, i la de Javier Burgos Rincón, encara inèdita, centrada en la impremta del segle xviii.

D'altra banda, l'estudi dels fulls de notícies impresos a Catalunya durant l'època moderna ha estat impulsat principalment per Henry Ettinghausen, que ha situat la seva recerca en la primera meitat del segle xvii. Cal afegir també els treballs anteriors d'alguns dels pioners en l'estudi de la història de la premsa a Catalunya, sobretot els de Joan

Torrent i Rafael Tasis i, més recentment, la tasca portada a terme des de l'àmbit de la Història de la Comunicació per Jaume Guillamet.

Pel que fa a l'impressor Rafael Figueró, fins ara cap treball havia aprofundit sobre la seva vida i obra, malgrat que fou el responsable de la impressió d'importants obres de propaganda política com, per exemple, el *Escudo de la Verdad* o el *Despertador de Catalunya*. Figueró, de fet, és l'impressor català més citat pels historiadors que han tractat el tema de la publicística de la Guerra de Successió. Algunes dades biogràfiques sobre aquest impressor poden trobar-se en l'obra de l'historiador Miquel González Sugrañes, en la tesi doctoral de Javier Burgos Rincón i en l'estudi introductori de l'esmentada edició facsímil del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*.

Així, doncs, per abordar la investigació sobre la indústria editorial catalana ha calgut, en primer lloc, analitzar i interpretar la documentació notarial relacionada amb el món de la impremta localitzada a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Es tracta, principalment, d'informació de caire econòmic, recollida en la gran diversitat de documents que es conserva en aquest arxiu, com, per exemple, testaments, capítols matrimonials, contractes d'impressió, d'aprenentatge, acords per a la formació de companyies d'impressors, compra de paper, establiments emfitèutics o creació de censals.

D'altra banda, el treball de recerca ha tingut també molt en compte el fons conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), principalment les sèries del Registre de Deliberacions del Consell de Cent, en què s'hi pot trobar, per exemple, informació relativa a les relacions de la corporació gremial dels impressors amb el Consell de Cent, o bé la sèrie del Memorial de Comptes, que recull el detall dels pagaments que aquesta institució realitzava en concepte d'impressions. Una altra sèrie de gran utilitat és la del Cadastre imposat per Felip V, que ha servit per obtenir dades sobre el patrimoni dels impressors barcelonins.

Al seu torn, l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) ha proporcionat també informació de gran valor, com per exemple les llicències d'impressió atorgades per l'administració reial a Catalunya. Dins d'aquest

arxiu, la sèrie de Plets Civils de la Reial Audiència ha aportat un ventall riquíssim de detalls sobre el funcionament de la indústria editorial catalana, que es troben recollits en les causes judicials que enfrontà els impressors i els llibreters de Barcelona. Aquesta documentació, a més, ha servit per conèixer més a fons el món de la impremta des del punt de vista de la legislació i la reglamentació.

De cara a l'estudi de la premsa, mereix una menció especial l'extraordinari fons de fulls de notícies que es conserva a la Biblioteca de Catalunya (BC), principalment a la col·lecció Bonsoms, i a l'AHCB. Per tal de dur a terme l'anàlisi del contingut dels fulls impresos per Rafael Figueró, hem partit d'un corpus format per unes 500 unitats, que constitueixen gairebé la totalitat de les notícies impreses per Figueró que es conserven en aquests dos arxius.

D'aquesta manera, el treball de recerca ha servit per refermar algunes hipòtesis sobre el desenvolupament de la impremta catalana que ja havien estat formulades per treballs precedents. Així, hem pogut constatar el creixement que experimentà aquest negoci a partir del darrer quart del segle XVII, coincidint amb un moment de recuperació econòmica del país. També han quedat paleses les dificultats que patia la impremta catalana, derivades, principalment, de la gran despesa que requeria disposar de la infraestructura necessària, sobretot pel que fa a la compra de lletreria. És per això que els stampers no van escatimar esforços per afrontar aquest problema, sobretot Rafael Figueró, el qual, fins i tot, va enviar el seu fill a l'estranger per comprar matrius i aprendre la tècnica de fondre lletra.

Una dificultat no menys important que patien les impremtes era el cost del paper que es necessitava per emprendre una edició d'una certa volada. En molts casos els impressors obtenien diners a través de la creació de censals, demanaven un avançament a compte per comprar el paper o, fins i tot, invertien en molins paperers. Això no obstant, hem pogut constatar també que quan es tractava d'una edició important la fórmula més utilitzada entre els impressors i llibreters, com en tants altres negocis, era la creació de societats, amb l'objectiu de compartir les despeses i minimitzar les possibles pèrdues.

Aquests factors expliquen el perquè la majoria dels historiadors que han estudiat el món del llibre coincideixen a assenyalar que la qualitat del producte imprès va disminuir a partir del segle XVII. La utilització d'un paper més dolent i una impressió menys nítida, fruit del desgast dels tipus de lletra, són els principals trets que denoten aquesta disminució de la qualitat. En aquest sentit, la documentació notarial revela com la compravenda de material d'impremta de segona mà era una cosa molt habitual a la Barcelona de l'època.

D'altra banda, l'anàlisi del contingut dels fulls de notícies impresos a Barcelona mostra com, a més de la informació procedent de l'entorn proper, la premsa catalana dels segles XVII i XVIII es feia ressò de la situació que es vivia a Europa. Així, la gran majoria dels grans conflictes de l'època, com per exemple les guerres austroturques, la Guerra dels Nou Anys o la Guerra de Successió, s'hi veuen àmpliament reflectides. Entre els molts factors que van contribuir al desenvolupament d'aquesta premsa, cal destacar, sobretot, l'existència d'una xarxa de correu que connectava les principals ciutats i ports d'Europa i també l'increment del nivell d'alfabetització de les classes populars, cada vegada més encuriosides pel que passava arreu del món. Un exemple el constitueix la Segona Guerra Austroturca, marcada pel setge de Viena del 1683, que esmentàvem a l'inici. Al llarg d'aquella dècada es va registrar un creixement considerable de la quantitat de notícies que es publicaren a Barcelona; un augment motivat, entre altres coses, per l'interès amb què des de Catalunya es va viure aquella guerra.

Finalment, el treball de recerca ha servit també per descobrir aspectes de la vida de Rafael Figueró fins ara poc coneguts, com són el seu origen familiar, en el si d'una família pagesa de la Plana de Vic, el seu paper capdavanter en la recuperació de la confraria d'estampers de Barcelona, l'intent de participar en la política municipal a través de la confraria de paraires, o bé el punt àlgid de la seva carrera com a impressor, quan l'arxiduc Carles d'Àustria li atorgà el títol d'impressor reial, l'any 1706.

Per tot plegat, aquest treball de recerca ha contribuït a posar una mica més de llum sobre el coneixement que fins ara es tenia de la premsa i la impremta dels segles XVII i XVIII. El pas següent, ara per ara, és

l'elaboració de la tesi doctoral, que, sota la direcció del professor Agustí Alcoberro, hem titulat *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*. Seguint la línia marcada en el treball de recerca, la tesi doctoral té per objectiu completar l'estudi de la vida i de l'obra periodística de Rafael Figueró, incloent-hi també la resta de les impremtes de Barcelona que es van dedicar a la publicació de fulls de notícies durant aquells anys. Aquesta recerca contempla també l'anàlisi de la totalitat de les notícies impreses en aquesta ciutat en aquell període que es conserven en els arxius catalans oberts al públic.